

ƏLLAMƏ MƏHƏMMƏD BAĞIR MƏCLİSİNİN "BİHARÜL-ƏNVAR" ƏSƏRİNDƏ DƏFN MƏDƏNİYYƏTİ VƏ QƏBİRLƏRİ ZİYARƏT ETMƏYİN QAYDALARI

İbrahim Zöhrab oğlu QULİYEV

Bakı İslam Universitetinin müəllimi,

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına

Əlyazmalar İnstitutunun dissertantı

Key words: spell, magic, Allama Majlisi, religion, absurdity

Ключевые слова: похороненные, культура, пир (пиршество), гроб, Алялама Меджлиси

Bildiyimiz kimi dəfn mərasimi və onun ayinləri islam mədəniyyətində mühüm əhəmiyyət kəsb edən mədəniyyət formalarından biridir. Qurani-Kərimə görə ilk insanın torpaqda basdırılması Adəm peyğəmbərin (ə) dövrünə aid olub, onun oğlu Qabilin Habilin öldürməsi nəticəsində ortalığa çıxmışdır. Belə ki, Qabil öz qardaşı Habilə qısqançılıq zəmnində xətər yetirmiş və nəticədə Habil dünyasını dəyişmişdir. Öz dogma qardaşını öldürən Qabil onun cənazəsini harada gizlədəcəyi problemi ilə üzləşmişdi. Onun bu çaşqınlığını görən Allah iki qarğanı göndərmiş, onlar Qabilin önündə vuruşmuş və biri digərini öldürdükdən sonra onun cəsədini torpağın altında basdırmışdır. Bu hadisə Qurani-Kərimdə belə izah olunur;

“(Ya Rəsulum!) Onlara Adəmin iki oğlunun əhvalatını olduğu kimi söylə. Onlar qurban gətirdikləri zaman birinin qurbanı qəbul edilmiş, digərininki isə qəbul olunmamışdı. (Qurbanı qəbul olunmayan Qabil qardaşı Habilə) demişdi: “Səni mütləq öldürəcəyəm! (Habil ona) belə cavab vermişdi: “Allah yalnız müttəqilərdən (qurban) qəbul edər!

Sən məni öldürməkdən ötrü mənə əl qaldırsan da, mən səni öldürmək üçün sənə əl qaldıran deyiləm. Mən aləmlərin Rəbbi olan Allahdan qorxuram.

Mən istəyirəm ki, sən (məni öldürməklə) mənim də günahımı öz günahınla birlikdə üstünə götürəsən və beləliklə də, Cəhənnəm sakinlərindən olasan. Zalımların cəzası budur!”

Nəfsi onu (Qabili) qardaşını öldürməyə sövq etdi, onu (Habili) öldürdü və bununla da zərərçəkənlərdən oldu.

Sonra Allah qardaşının cəsədini necə basdırmağı ona göstərmək üçün yer eşən bir qarğa göndərdi. (Qabil) dedi: “Vay halıma! (Gör nə günə qalmışam!) Bu qarğa qədər olub qardaşımın cəsədini də basdırma bilmərəm?” O, artıq peşman olmuşdu” (1. Maidə 5/27-31).

Qurani-Kərimin ayələrindən də göründüyü kimi dəfn mədəniyyətini insanlar qarğadan öyrənmişlər. Bundan sonra isə insanlar öz ölümlərini torpaq qazaraq onun altında basdırmağa başladılar. Bu mədəniyyət müxtəlif dinlərdə və müxtəlif xalqalarda bir-birinə oxşar, bəzən isə bir-birindən fərqli formalarda icra edilməyə başlandı. İslam dini isə gəldikdən sonra müsəlmanlar dəfn mədəniyyətlərini xüsusi formada bəzi dua və ayinlər oxumaqla inkişaf etdirdilər. Halhazırda müsəlmanlar içərisində dəfn ayinlərinin bəzi fərqli xüsusiyyətləri nəzərə alınmasa, demək olar ki, bütün müsəlman ölkələrində və məzhəblərində dəfn ayini eyni formada icra edilməkdədir.

Əllamə Məhəmməd Bağır Məclisi yazdığı “Biharül-Ənvar” əsərində islam mədəniyyətinin müxtəlif sahələrinə toxunmuş və mövzu ilə əlaqəli Peyğəmbər (s), onun əhli-beytindən (ə) və səhabələrdən müxtəlif hədislər rəvayət etmişdir. Onun adı çəkilən əsərində bəşəriyyətin ilkin mədəni ayinlərindən biri olan dəfn mədəniyyəti haqqında çoxlu sayda hədislər yer almış, dəfnin vacib, müstəhəb, məkrüh və haram olan tərəfləri tam təfərrüatı ilə açıqlanmışdır. Həmçinin o, cənazənin yuyulması, kəfənlənməsi, meyit namazının necə qılınması, cənazənin qəbristanlığa aparılması, qəbirdə necə dəfn olunması və s. məsələləri haqqında ətraflı məlumatlar vermişdir. Bundan başqa o, qəbirləri ziyarət etmək, ziyarət etməyin qaydaları, ziyarət haram və halal tərəflərini, ziyarət zamanı oxunulan duaları, ziyarətə necə hazırlaşmağın qaydaları və s. işlər haqqında hədisləri qeyd etmiş və yeri gəldikcə həmin hədisləri tədqiq etmişdir. Hətta müəllif əsərində “Məzar” fəsli açmış burada onun dövrünədək mövzu ilə əlaqədar yazılmış kitabları ya bütöv, yaxudda onlardan iktibaslar etməklə hədisləri toplamışdır. Buna misal miladın X yüzilliyinin məşhur hədis alimi İbn Qəvləviyyənin “Kamilüz-Ziyarət” əsərini göstərmək olar. O, bu əsəri bütöv şəkildə “Biharül-Ənvar” əsərində yerləşdirmişdir (2, cild 44, 45, 100 və 101).

Əllamə Məclisi öz ölmünün yaxınlaşdığını bilən insanın ilk öncə vəsiyyət etməsinin vacib olduğunu bildirmiş və bu haqda olan ayələrdən (1, Bəqərə, 2/80, Maidə, 5/106) sonra İmam Sadiqin (ə) belə buyurduğunu rəvayət etmişdir; “Vəsiyyət etmək hər müsəlmanın üzərinə düşən haqdır” (2, c.103, s.195). O, vəsiyyət etməklə bağlı bir neçə hədisi qeyd etdikdən sonra can verən insanla necə rəftar ediləcəyi

mövzusuna toxunmuş, burada da Məsumlardan (ə) gələn hədisləri qeyd etmişdir. Can verən adamın ilk öncə üzünün qiblə istiqamətinə çevrilməsinin zəruri olduğunu deyən müəllif bu haqda Peyğəmbərdən (s) belə nəql edir; "Onun üzünü qibləyə tərəf çevirin, belə olduqda Allah və mələklər üzünü ona tərəf çevirər və bu vəziyyət can bədəndən çıxanadək davam edər" (2, c.81, s.231). İmam Əlinin (ə) də bu haqda belə buyurduğunu "Can verən kimsənin üzünü qibləyə tərəf çevirmək müsəlman şəxsin vəzifələrindəndir" (2, c.81, s.243, hədis № 29).

Müəllif can üstə olan kimsənin arxası üstə uzadılmasını (2, c.81, s.239), kəlmeyi-şəhadətlə yanaşı bəzi duaların oxunmasını (2, c.81, s.233-240, hədis № 9), ölümdən sonra vəfat xəbərinin qohum-qonşuya bildirilməsinin zəruri olduğunu (2, c.81, s.248), qüsl və kəfənlənmənin gecikdirilmədən yerinə yetirilməsini (2, c.81, s.254) bildiren hədisləri qeyd etmişdir. Həmçinin o, dəfn mədəniyyəti ilə əlaqəli bəzi ayinlərin hikmətini də analtmağa çalışmış və bu haqda olan hədisləri qeyd etmişdir. O, ölüyə qüsl verilməsinin səbəbini İmam Rzadan (ə) gələn hədis əsasında belə izah etməkdədir: "Ölən insana qüsl vermənin səbəbi, onu xəstəlik dövrü məruz qaldığı napaklıqdan təmizləməkdir. Çünki o, öldükdən sonra mələklər və axirət əhli ilə qarşılaşacaqdır. Bundan başqa ölən şəxsdən özünün yaradıldığı olan mənə xaric olar və bununla da o, cənabətli sayılmış olur. Ona meyit qüslü verilməklə paklaşmış olur" (2, c.81, s.297, hədis № 10). Bundan başqa o, ölüyə qüsl verən kim sənənin də təmiz olmasını lazım bilmiş və bu haqda aşağıdakı hədisi rəvayət etmişdir; "Ölüyə, ölərkən cənabətli olduğundan mələklərlə görüşdüyü zaman təmiz olsun deyə qüsl verilir. Ölü yuyanın da möminlərlə görüşdüyü üçün qüsl alması lazımdır" (2, c.81, s.285, hədis № 2).

Əllamə Məclisi ölmüş insana qüslün necə verilməsi məsələsini də əsərində qeyd etmiş və bu haqda mövcud olan hədisləri qeyd etmişdir. O, islam şəriətində meyitə üç formada qüsl veriləcəyini vurğulamış, qüslədən əvvəl meyitin təmiz su ilə yuyulub çirkinliklərinin aradan aparılmasını, sonra ona ilkin olaraq sidir maddəsi ilə qarışdırılmış su ilə, ikinci dəfə kafur maddəsi qarışdırılmış su ilə, üçüncü dəfə isə xalis su ilə qüsl verilməsinin vacib olduğunu bildirmişdir. O, bu haqda olan aşağıdakı hədisi rəvayət edir; "Cənazə qüslü şəkil etibarilə eyni ilə sağ insanın cənabət qüslü alması kimidir. Amma aralarında olan fərq bundan ibarətdir ki, sağ insan bir dəfə qüsl alırsa, meyitə bu üç dəfə verilir. Meyit qüslünə sidir qarışdırılmış su ilə əlləri dirsəklərə qədər üç dəfə yumaqla başlanılır, sonra məhrəm yerləri üç dəfə yuyulur və daha sonra sol tərəfi üç dəfə yuyulur. Bu birinci qüslədir. Sonra meyitə eyni şəkildə kafur maddəsi qarışdırılmış qüsl verilir, daha sonra isə xalis su ilə meyitə qüsl verilərək sona yetirilir. Bunlardan əlavə qüsl verən şəxsin əllərinə əlcək geyinməsi,

meyitin məhrəm yerlərinin üstünə parça örtməsi və onun övrət yerlərinə baxmaması da əsərdə tövsiyyə olunur (2, c.81, s.209).

Müəllif əsərdə şəhidlərlə bağlı fəsil açmış, onların qüsl və kəfənlənməsinə ehtiyac olmadığını hədislərlə birlikdə qeyd etmiş və şəhidlərin öz qanlı paltarları ilə birlikdə dəfn edilmələrinin vacibliyini önə sürmüşdür. O, bu haqda Peyğəmbərin (s) hədislərini və tətbiqatını əsərdə geniş şəkildə incələmişdir. Əllamə Məclisi islam torpaqları uğrunda, Allah yolunda cihadda öldürülən şəxsin yalnız meyit namazı qılınması və bundan sonra dəfn edilməsinin vacib olduğunu qeyd etmişdir. O, Peyğəmbərin (s) Bədr və Uhud döyüşləri zamanı şəhid olmuş insanları bu formada dəfn etdiyini qeyd etmiş və bu haqda Həzrətin belə buyurduğunu nəql etmişdir; “Onları əyinlərindəki qanlı paltarları ilə birlikdə dəfn edin” (2, c.82, s.7). Həmçinin o, mövzu ilə əlaqədar əhli-beyt imamlarından (ə) da hədislər nəql etmişdir. Bu hədislərdən “İki cərgə arasında şəhid edilən qüsl verilməz və kəfənlənməz. Onlara cənazə namazı qılındıqdan sonra əyinlərindəki qanlı paltarla birlikdə dəfn edin. Əgər onların paltarları tamamilə cırılmışsa, yaxud soyundurulmuşsa, bu halda kəfənləmək olar. Necə ki, Peyğəmbər (s) paltarı soyundurulan Həməzəni kəfənlədikdən sonra dəfn etdi” (2, c.82, s.9, 10).

“Biharül-Ənvar” əsərində qüsl ilə əlaqəli diqqəti cəkmək məqamlarından biri qüsl verənin qadın və ya kişi olması məsələsidir. Müəllif, əgər meyit qadındırsa, ona yalnız qadınların, yox əgər kişidirsə, ona yalnız kişilərin qüsl verə biləcəklərini mümkün hesab etmişdir. Bu haqda o, belə bir hədis rəvayət edir; “Əgər səfərdə ölən qadına qadın və ya ona məhrəm olacaq kişi yoxdursa, qüsl edilmədən əynindəki paltarla basdırılar” (2, c.81, s.301, 307). Amma burada ər-arvad istisna tutulur (3, c.I, s.87).

Meyitin kəfənlənməsinin səbələrinə də toxunan müəllif bu haqda kifayət qədər hədislər rəvayət etmişdir. Bu haqda o, belə bir hədis rəvayət edir; “Cənazə ona görə kəfənlənir ki, ölən bir kimsə Rəbbinin hüzuruna təmiz bədənə çıxsin və məhrəm yerləri onu dəfn etməyə aparanlara görsənməsin...” (2, c.81, s.324). Müəllif ölünün üç hissədən ibarət olan kəfənə bükülməsinin, bunlardan birincisinin izar adlanıb beldən aşağı dizədək olan hissəni örtən parça, ikincisinin qamis adlanıb çiyinlərdən baldırlara qədər hissəni örtən parça, üçüncüsünün isə lifafə adlanıb başdan ayağa bütün bədəni örtən hissə olduğunu qeyd etmişdir. Həmçinin o, kəfənin ağ rəngdə olmasının çox bəyənilən olduğunu vurğulamış və bu haqda Peyğəmbərdən (s) belə bir hədis rəvayət etmişdir; “Ən xeyirli paltarınız ağ rəngdə olan paltarınızdır. Diriləriniz ağ rəngdə olan paltar geyinsin. Ölülərinizi də ağ rəngli parça ilə kəfənləyin...” (2, c.81, s.329).

Kəfənlənmə işi bitdikdən sonra meyitə namaz qılmaq vacib edilib. Əllamə Məclisi islamda vacib olan və meyit namazı deyə məşhur olan namazın qılınma şəklini, onun vacib və müstəhəbb tərəflərini əsərdə geniş şəkildə işıqlandırmışdır. O, müsəlman olan hər bir kəsə meyit namazının qılınmasının zəruri olduğunu vurğulamış və bu haqda belə bir hədis rəvayət etmişdir; "Qiblə əhli olan hər kəsə cənazə namazı qılın. Onun hesabı Allaha aiddir" (2, c.81, s.345). Həmçinin Peyğəmbərin (s) "Ümmətimdən daşlanaraq öldürülənə, intihar edərək canına qiyana belə cənazə namazı qılın və heç bir kəsi namazsız dəfn etməyin" deyə buyurduğunu qeyd edən müəllif (2, c.81, s.345. 3, c.I, s.103) eyni zamanda namazın qılınma şəklinə də toxunmuşdur. O, cənazə namazının əslində namaz olmadığını, yalnız bir qurup dualardan ibarət olduğunu və buna görə də onu dəstəmazsız icra etməyin mümkün olduğunu bildirmişdir (2, c.81, s.377, 382).

Cənazə namazından sonra cənazənin qəbrə aparılmasını, onun iyunin çölə çıxmayacağı qədərində qəbir qazılıb dəfn ediləcəyini vurğulayan müəllif bu haqda da bir çox hədislər rəvayət etmişdir. Hətta o, "Cənazənin dəfn olunması ona görə əmr olunmuşdur ki, insanlar onun çürüməsini və iylənərək pis qoxu verməsini görməsinlər. Həyatda olan insanlar onun pis iyindən əziyyət çəkməsinlər, onun bu vəziyyəti sirli qalsın ki, dostlar kədərlənib, düşmənləri də sevinməsinlər" (2, c.82, s.46) hədisini nəql etməklə dəfn mədəniyyətinin fəlsəfəsini açmış olur. Əllamə Məclisi dənizdə ölən müsəlman meyitin hörmətinin vacib olduğunu belə vurğulayaraq onun meyitin qurda-quşa yem olmaması üçün onun tabut kimi bir şeylərə qoyulub dənizə atılmasını (əlbəttə ki, cənazəni sahilə çıxarmaq mümkünsüzsə) bildirən hədisləri də nəql etmişdir (2, c.82, s.2). Bütün bu deyilənlərdən başqa müəllif dəfndə iştirak etməyin böyük savab olduğunu, ölü yiyəsinə başsağlığı verməyin lazım olduğunu da əsərdə qeyd etmiş və buna uyğun hədisləri əsərdə zikr etmişdir. O, bu haqda İmam Əlidən (ə) belə bir hədis nəql edir; "Kim cənazənin qəbrə aparılmasında iştirak edərsə, Allah ona dörd savab yazar: birincisi cənazənin aparılmasında kömək etdiyi üçün, ikincisi cənazə namazı qıldığı üçün, üçüncüsü meyitin dəfn edilənədək gözlədiyi üçün, dördüncüsü isə ölü sahiblərinə başsağlığı verdiyi üçün" (2, c.81, s.268).

Əllamə Məclisi dəfn mədəniyyətində olan bəzi ayinlərə də öz münasibətini bildirmiş və bu haqda səhih hədislər rəvayət etmişdir. O, dəfndən sonra qəbirin yerdən dörd barmaq qədər hündür ucaldılmasını, qəbrin üstünə suyun tökülməsini, qəbirin üstündə bəzi duaların oxunmasını müstəhəb bilmiş və bu haqda hədislər də nəql etmişdir. O, bu barədə Peyğəmbərin (s) İmam Əliyə (ə) belə buyurduğunu

deyir; “Ey Əli ! Məni bu yerdə dəfn et, məzarımı yerdən dörd barmaq hündür et və qəbrimin üstünə su tök” (2, c.82, s.23, 31, 40).

Müəllifin əsərdə toxunduğu mühüm mövzulardan biri də ölü üçün ehsan vermək məsələsidir. O, ölü üçün ehsan verilməsinin bir islami ayin olduğunu, Peyğəmbər (s) və əhli-beytdən (ə) bu haqda çoxlu sayda hədislərin varid olduğunu və bu hədislərə əməl etməyin təkid olunmuş bir ayin olduğunu əsərdə qeyd etmişdir. O, adı çəkilən əsərdə belə bir hədis rəvayət etməkdədir; “Ömər bin Yezid İmam Sadiqdən (ə) soruşdu: ölən şəxsin adına namaz qılmaq olarmı? İmam buyurdu: bəli olar! Hətta bəzi halda ölən kimsə sıxıntı içərisində olur. Sonra onun sıxıntısı aradan qaldırılır və ona: Allah sənə bu sıxıntıyı filankəsə qıldığı namaza görə aradan götürdü deyilir...” (2, c.82, s.62). Həmçinin müəllif Peyğəmbərin (s) ata-ana üçün ehsan verilməsini təkid edərək belə dediyini yazır; “Ata-ananız üçün həm həyatda ikən, həm də dünyadan köçdükdən sonra ehsan verməyinizə mane olan nədir? Hər bir şəxs ata-anası tərəfindən namaz qıla, sədəqə verə və oruc tuta bilər. Beləliklə onun etdiklərinin savabı onlara yazılır. Ayrıca olaraq da bunu etdiyi üçün Allah ona daha artıq savab yazır” (2, c.82, s.62). O, Əmmar Yasirin Peyğəmbərdən (s): ata-anamı etdiyim həcc ziyarətinin savabına şərik edimmi? deyər soruşduğunu və Peyğəmbərin (s) də bəli cavabını verdiyini qeyd etmişdir (2, c.82, s.63).

Qəbir ziyarəti və onun qaydaları

Əllamə Məclisinin “Biharül-Ənvar” əsərində işıqlandırdığı ən əhəmiyyətli problemlərdən biri də qəbirlərin ziyarət edilib-edilməyəcəyi mövzudur. Müəllif əsərdə səhih hədislərə istinad edərək bu işin islam şəriətində nəinki icazəli, hətta savab bir iş olduğunu vurğulamış və mövzuya aid bir çox hədisləri qeyd etmişdir. O, mövzu ilə əlaqəli Peyğəmbərin (s) belə buyurduğunu yazır; “Ölülərinizi ziyarət edin. Çünki, onlarda sizin üçün ibrət dərsi vardır” (2, c.82, s.63). Digər bir hədisdə deyir: Davud ər-Rıqqi İmam Sadiqdən (ə) soruşur: “Hər hansı bir kimsə yaxın olan və ya olmayan birisinin qəbrini ziyarət edərək dua etdikdə, bunun ona bir faydası olurmu? İmam buyurdu: bəli, sizdən birisinə bir hədiyyə verilən zaman sevindi ki, onun savabı da ona yazılır” (2, c.82, s.64). Həmçinin müəllif İmam Əlinin (ə) belə buyurduğunu rəvayət edir; “Ölülərinizi ziyarət edin ki, onları ziyarət etdiyinizə görə sevinəsiniz və sizlərdən biri ata-anasının qəbrini ziyarət edib dua edən zaman Allahdan öz istəyini də diləsin” (2, c.82, s.64. 4, c.III, s.230. 5, c.II, s.878). Peyğəmbər (s) buyurub; “Hər hansı bir şəxs ata və anası ilə həyatlarında gözəl davrandığı kimi, ölümlərindən sonra Allahdan onlar üçün bağışlanma diləmədiyi üçün, ata və anasına pislik edən kimi yazılır. Lakin valideynləri ilə həyatda olduqları

halda pis davransa belə, ölümlərindən sonra Allahdan onlar üçün bağışlanma diləsə, ata-anasına yaxşılıq edən kimsə kimi yazılır" (2, c.82, s.65).

Əllamə Məclisi qeyd etdiyimiz kimi "Biharül-Ənvar" əsərində xüsusi fəsildə qəbirlərin ziyarət olunması mövzusunı bir problem kimi qoymuş və mövzunu əqli və nəqli dəlillərlə izah etməyə çalışmışdır. O, ziyarət edən kimsənin bir neçə qaydaya əməl etməsini aşağıdakı kimi göstərmişdir:

1.Ziyarət səfərinə çıxmamışdan əvvəl qüsl almaq. 2.Ziyarət edəcəyi hər bir müqəddəs şəxs üçün ayrı-ayrılıqda qüsl almaq. 3.Boş və mənasız söhbətlərdən uzaq olmaq. 4.Təmiz və imkan daxilində təzə paltarlardan istifadə etmək. 5.Bütün hallarda dəstəmazlı olmaq. 6.Addımlayarkən xırda addımlar atmaq və zikr etmək. 7.Ətirlənmək. 8.Ziyarətəgaha yaxınlaşarkən "Allahu Əkbər", "əl-Həmdü lillah", "Sübhənallah" və bu kimi zikrləri çox demək və s.

Qəbir ziyarəti və məqbərə tikmək haqqında digər islam alimlərinin görüşü

Əllamə Məclisinin "Biharül-Ənvar" əsərində zikr etdiyi hədisləri biz digər mötəbər hədis ədəbiyyatlarında da görməkdəyik. Çünki "Biharül-Ənvar" əsərinin mənbələri tədqiq olunduğu zaman məlum olur ki, müəllif mövzu ilə əlaqəli hədisləri islam məzhəblərinin bütün qaynaqlarında səhih hesab olunan mənbələrədən əldə etmişdir. O, hədis ədəbiyyatı tarixində məşhur hədis əsərlərindən olan Müslim bin Həccacın "Səhihi-Müslim", Əbu Davud Sicistaninin və Nəsainin "Sünən" əsərləri, Təbəraninin "Möcmül-kəbir", Beyhəqinin "Şüəbul-iman" və "Sünənül-kubra", Nəvəvinin "Şərhü səhihil-Müslim" və digər bu kimi mötəbər əsərlərdən aşağıdakı hədisləri də rəvayət etmişdir. Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurub; "Sizə ölümü xatırladan qəbirləri ziyarət edin" (6, c.III, cənazə fəsli-108). "Sizə qəbirləri ziyarət etməyi qadağan etmişdim, artıq onları ziyarət edin. Ziyarətinizi də qəbir əhli üçün istiğfar edin" (6 və 10 cənazə fəsli). "Kim ata-anasını və yaxudda onlardan birini ziyarət edərsə, o şəxs bağışlanar və yaxşılardan olar" (7 və 11 cənəiz fəsli). "Hər kəs qəbristanlığa gedib Yasin surəsini oxuyarsa, Allah onlardan o günün əzabını yüngülləşdirər və qaldırar. Oxuyan şəxsə isə oradakıların sayı qədər səavab verilər" (13). "Rəbbimdən anamı ziyarət etmək üçün icazə istədim, o da mənə icazə verdi" (6, cənəiz fəsli-105, 108). "Hər kəs qəbrimi ziyarət etsə, ona şəfaətçi olaram" (11, c.V, s.245). "Hər kəs həccə ziyarət etdikdən sonra qəbrimi də ziyarət etsə, ona şəfaətçi olacam" (14, c.III, s.297, 298).

Bu və digər rəvayətlərdən belə nəticəyə gəlmək olur ki, Rəsulullah (s) ilə onun səhabələri qəbir ziyarətinə getdiklərini və qəbirdə yatanlara salam verib, dua

etdiklərini bildirməkdədirlər. Buna görə də adı çəkilən rəvayətlərdən bu hökmlər çıxarılmışdır:

1-Qəbirləri ziyarət edərək, orada yatanlara dua etmək müstəhəbdir. Mədinəyi-Münəvvərədə ayrıca «Bəqi» deyilən qəbirisitanlığı ziyarət etmək bir fəzilətdir.

2-Duanı uzatmaq və təkrarlamaq, dua edərkən əl qaldırmaq müstəhəbdir.

3-Qəbirisitanlıqda ayaq üstə dua etmək, oturaraq dua etməkdən üstündür.

5-Qəbir ziyarətçisinin, orada yatanlara dua edərkən «Allah sizin və bizim gələcək və keçmişimizə rəhmətətsin, inşaallah biz də sizə qatılacağıq» deməsi müstəhəbdir.

7-Bu hədis qadınlara qəbir ziyarətini caiz görənlərin dəlillərindəndir.

Təəssüflər olsun ki, bu kimi səhih hədislər müqabilində qəbirlərin ziyarət olunmasını qadağan edən hədislər də də vardır. Amma bu hədisləri araşdırarkən onların zəif və uydurma olduğu üzə çıxmışdır. Məsələn, mövzu ilə əlaqəli ən məşhur hədislərdən olan “Əbul-Həyyac” hədisini tədqiq edərkən onun zəif olduğu sübut olunmuşdur. Həmin hədisi Müslim Nişapuri aşağıdakı sənədlə nəql etmişdir:

“Süfyan Səvri – Həbib bin Əbi Sabit – Əbi Vail – Əbul-Həyyac əl-Əsədindən rəvayət edir: Peyğəmbər (s) mənə tövsiyyə etdi ki, harada rəsm əsəri və hündür qəbir gördün məhv et” (6. Cild III, səh-62, cənaiz fəsli).

Hədis elminin prinsiplərindən məlumdur ki, hər hansı bir hədisin səhih və ya zəif olduğunu müəyyənləşdirmək üçün iki mühüm yoldan istifadə olunur:

1).Hədisin sənədi,

2).Hədisin mətni.

Bu və bu qəbildən olan digər hədislər həm sənəd, həm də mətn baxımından zəifdir. Belə ki, “Əbul-Həyyac” hədisinin sənədində yer alan dörd ravinin heç biri rical elminin şərtlərinə cavab vermir. Onların hamısı hədis elmində münkər ravi hesab olunur və rical alimləri tərəfindən cərh (ifşa) olunmuşlar. Rical elminin ən görkəmli nümayəndələrindən olan İbn Həcər əl-Əsqəlani yazdığı məşhur “Təhziibut-Təhziib” əsərində adı çəkilən ravilərin hamısını tənqid etmişdir. O, yazır; “Əhməd bin Hənbəl demişdir: Vəki beş yüz hədisdə xətaya və səhvə uğramışdır” (15, c.XI, s.125). Həmçinin rical elmində məşhur əsərlərdən olan “Məsdəri-Sadiq” əsərində İbn Mübarəkin Süfyan əs-Səvri haqqında deyi: “Süfyan hədis deyirdi, mən gəlib çatanda gördüm ki, yalan və qondarma hədis danışır. O, qondarma hədis danışdığı üçün onu ədalətli və düzgün adlandırmaq olmaz” (16, c.IV, s.115).

Yəhya əl-Qutan isə deyir; “İbn Əbi Sabitin söylədiyi hədislərə inanmaq olmaz. Çünki onun söylədiyi hədislər düzgün deyil” (16, c.III, s.179).

Hədisin sənədində olan digər bir ravi Əbu Vail haqqında isə deyilir; "O, nasibilərdəndir və Həzrət Əlinin (ə) düşmənlərindəndir" (22, c.IX, s.99).

Əbul-Həyyac haqqında görkəmli alim Cəfər Sübhani yazır; "O, kutubi-sittədə cəmi bir hədis söyləyib. Peyğəmbərdən bir hədis rəvayət etmək isə həmin şəxsin ravi olmadığını sübut edir. Bu surətdə ona etimad edib inanmaq doğru deyil" (23, s.42).

Bura qədər izah etdiyimiz məsələ "Əbulhəyyac" hədisinin sənəd baxımından tədqiqi idi. İndi isə həmin hədisin mətn baxımından tədqiqinə baxaq. Belə ki, bu hədis mətn baxımından da zəif hesab olunur. Çünki hədisin orjinalında keçən "VƏLA QABRƏN MUŞRİFƏTƏN İLLA SAVVEYTƏHU" cümləsindəki "savveytəhu" sözünün səhv başa düşülməsidir. Belə ki, ərəb dilində "muşrif" sözü "hündür", "savvə" sözü isə "düzəltmək, nizama salmaq" mənasındadır. Bu söz Qurani-Kərimdə də məhz bu mənada işlədilmişdir. Məsələn, "ƏLLƏZİ XALAQƏ FƏ SAVVƏ –o Rəbbin ki, xəلق etdi və nizama saldı" (1, Əla-2).

Vəhhabi fırqəsinə mənsub olan alimlər "Əbulhəyyac" hədisini "hündür qəbirləri yerlə yeskan et və yerlə bərabərləşdir" kimi mənalandırırlar. Halbu ki, hədisin bu mənada başa düşülməsi bir neçə amil baxımından mümkünsüzdür:

1. "Savveytəhu" kəlməsi heç vaxt və heç bir ərəb lüğətində "viran etmək, dağıtmaq" mənalarında işlənməmişdir.

2. Əgər "Savveytəhu" sözü "dağıtmaq" mənasındadırsa, bəs nə üçün müsəlman alimləri belə bir fətva verməyiblər. Halbu ki, bütün islam məzhəbləri qəbrin torpağının yerdən hündür olması haqqında fətva vermişlər (24, c.I, s.420).

"Əbulhəyyac" hədisindən başqa qəbirlərin ziyarət olunmasını qadağan edən digər bir hədis də aşağıdakı hədisdir; "Peyğəmbər (s) qəbirlərin əhənglənməsini, qəbirlərin üzərində oturmağı və tikili işlər görməyi qadağan etdi" (6, c.III, s.62, cənaiz fəsli). Müslümün rəvayət etdiyi bu hədis də zəifdir. Çünki onun sənədində keçən İbn Cərih və Əbu Zubeyr kimi ravilər rical alimləri tərəfindən cərh olunublar. Belə ki, İbn Həcər İbn Cərihin haqqında yazır; "Əgər İbn Cərih kitab üzündən hədis söyləməsə, ona inanmaq olmaz. Əhməd bin Hənbəl onun haqqında demişdir: Əgər İbn Cərih desə ki, filankəs və filankəslər belə söyləmişlər, ona inanmaq olmaz. Malik isə onun haqqında demişdir: İbn Cərih hədis toplusunda gecə qaranlığında odun yığana bənzəyir. Dəraqutni isə onun haqqında deyir: İbn Cərihin hiyləsindən uzaq gəz" (15, c.VI, s. 402, 506).

Həmçinin İbn Həcər əl-Əsqəlani Əbu Zubeyr haqqında aşağıdakı bilgini verir; "Əbu Zubeyr zəifdir. Şöbənin dediyinə görə o, namazı yaxşı bilmirdi. Şöbədən sual olundu: nə üçün Əbu Zubeyrdən hədis rəvayət rtmirsən? Şöbə dedi: o, pis və yaramaz işlər görüb.

İbn Əbi Hatəm atasından soruşdu: Əbu Zubeyr necə adamdı? O, cavab verdi: “Onun yazdığı hədisə əsaslanmaq olmaz” (15).

Bu hədisin oxşarını Əhməd bin Hənbəl də rəvayət etmişdir (25, c.VI, s. 299). Lakin onun sənədlərində Vəhəb, Abdullah bin Ləhiyə kimi rəvilər keçdiyindən o hədisləri məqbul saymaq olmaz. Zəhəbi Vəhəbin haqqında demişdir; “Vəhəb o dövrün hədis qondaranlarından və yalançılarından olub” (20, c.III, s. 350, 355). Həmçinin o, İbn Ləhiyə haqqında deyir; “O, zəifdir və hədislərinə istinad edib əsaslanmaq olmaz” (20, c.II, s.476). Bu fikri İbn Həcər də təsdiqləmişdir (15, c.I, s.444).

Əfsuslar olsun ki, bu kimi zəif və qondarma hədislərə əsaslanan İbn Teymiyyə, İbn Qəyyum əl-Cəvziyyə və onların davamçıları qəbirin üzərindəki inşa edilmiş məqbərələrin dağıdılmasını, qəbirlərin ziyarət edilməməsini və hətta qəbir əhlinə dua oxunmamasını camaata təbliğ etdilər. Belə olan halda buradan bir sual yaranır ki, əgər qəbirlərin üzərində tikinti işləri aparmaq haramdırsa, bəs nə üçün Peyğəmbər (s) tikili yerdə dəfn edildi?...

Qəbirləri ziyarət etməyi və onların üstündə tikinti işlərinin aparılmasını qadağan edən hədislərin zəifliyi sübut edən mühüm amillərdən biri də əhli-beyt imamlarının (ə) bu növdən olan hədislərə qarşı çıxmalarıdır. Belə hədislərin birində deyilir; “Əbu Bəsir rəvayət edir: mən Mədinəyə gəldim və İmam Sadiqlə (ə) görüşdüm. Ona dedim: sənə fəda olum, sənənin yanına gəldim, amma Əlinin (ə) qəbrini ziyarət etmədim. İmam (ə) buyurdu: sən nə pis iş görmüsən! Sən bizim sadıq tərəfdarlarımızdan olmasaydın, heç vaxt üzünə baxmazdım. Sən Allahın mələklərinin, peyğəmbərlərinin və möminlərinin ziyarət etdiyi kimsəni ziyarət etməmişən? Dedim: sənə fəda olum, onun belə olduğunu bilmirdim. İmam (ə) buyurdu: bil ki, Əli (ə) Allah yanında bütün imamlardan daha üstündür. Əgər onu ziyarət etsən, Adəmi (ə) və Nuhu (ə) da ziyarət etmiş olacaqsan” (2, c.XXII, s.11).

Həmçinin qəbirləri ziyarət etməyin əxlaqi-mənəvi əhəmiyyəti olduğu üçün Peyğəmbər (s) buyurmuşdur; “..Qəbirləri ziyarət edin, çünki qəbirləri ziyarət etmək dünyanı sizin gözünüzə alçaltdı, axirəti isə yadınıza salar” (26, c.I, səh-114. 12, c.III, s.274). Tirmizi bu hədisi Bureydədən rəvayət etdikdən sonra yazır; “Bureydənin hədisi səhih və düzgündür. Elm əhli bu hədisə əməl etməklə qəbiri ziyarət etməyin heç bir maneəsi olmadığını iqrar edir. İbn Mübarək, Şafei, Əhməd, İshaq və digər alimlər də bu fikirdədirlər” (27, c.III).

Müslüm bin Həcəc belə nəql edir; “Peyğəmbər (s) anasının qəbrini ziyarət edib ağlayırdı, ətrafında ağlayan insanlara buyurdu: anamın qəbrini ziyarət etməyim üçün Allahdan icazə almışam, siz də qəbirləri ziyarət edin. Bu əməllə siz Allahı yad

edirsiniz" (6, c.III, s.114). Həmçinin xanım Aişə rəvayət etmişdir; "Allahın Rəsulu (s) məzarları ziyarət etməyə icazə verdi" (26, c.I, s.114).

Hədislərdə qadınların qəbirləri ziyarət etmələri belə qadağan olunmayıb. Bunun dəlili isə xanım Aişənin öz qardaşının qəbrini ziyarət etməsidir. Belə ki, Tirmizi rəvayət edir; "Aişənin qardaşı Əbdürrəhman bin Əbi Bəkir Hübşidə vəfat etdi, onun cənazəsini Məkkə şəhərinə gətirib dəfn etdilər. Bacısı Aişə Mədinədən Məkkəyə qayıdarkən qardaşının qəbrini ziyarət edib iki beyt şeir və başqa cümlələrlə orada əzadarlıq etdi" (12, c.IV, s.275, cənaiz fəsli). "Sünəni-Tirmizi" əsərini şərh edən məşhur alim Hafız bin əl-Ərəbinin fikrincə Peyğəmbər (s) qəbirləri ziyarət etməyi həm kişilərə, həm də qadınlara buyurmuşdur.

Deməli, xanım Aişənin hədisi "Peyğəmbəri (s) ziyarət edən qadınlara lənət göndərib" (26, c.I, s. 478) hədisinin yalan və uydurma olduğunu sübut edir. Çünki, necə ola bilər ki, Peyğəmbər (s) qəbirlərin ziyarət olunmasını qadınlara qadağan edir, amma onun xanımı qəbirləri ziyarət edir?!

Bundan başqa Peyğəmbərin (s) qızı xanım Fatimənin (ə) də hər cümə günü əmisi Həməzənin qəbrinin üstünə getməsi və orada namaz qılması səhih hədislərdə qeyd olunmuşdur (43, c.I, səh-337. 44, c.II, s.112).

Bundan başqa məşhur hədisşünas Buxarinin nəql etdiyinə görə Peyğəmbər (s) yxınının qəbri üzərində ağlayan bir qadını gördüyü zaman ona dedi: səbirli ol. Qadın Peyğəmbəri (s) tanımadığından ona dedi: məndən əl çək. Mənim başıma gələn müsibətlər sənə başına gəlməyib. Qadına onun Peyğəmbər (s) olduğu deyildikdə, onun evinə yollanıb üzr istədi. Peyğəmbər (s) isə yenə də buyurdu: müsibətə düçar olduğun zaman səbir etməyin daha yaxşıdır (46, c.IV, s.275, cənaiz fəsli, ziyarətul-qubur babı).

Qəbirlərin ziyarət olunmasını tövsiyyə edən hədislərdən biri də Peyğəmbərin (s) Əbu Zərə nəsihəti hədisidir. Bu hədisdə deyilir; "Ey Əbu Zər! Sənə tövsiyyə edirəm, onu əzbərlə ki. Allah onunla sənə fayda versin. Qəbirləri ziyarət et ki, onunla axirəti yada salasan" (28, c.I, səh-129. 29, Fəsil-81).

Qəbirlərin üstündə tikili tikməyin də islam şəriətində heç bir qəbahəti yoxdur. Əgər hədisi-şəriflər obyektiv şəkildə araşdırılsa, bizim bu qənaətə gəlməyimizin mütləq bir şəri əsasının olduğu üzə çıxacaqdır. Belə ki, Qurani-Kərimin ayələrindən də bəlli olur ki, müqəddəs insanların qəbirləri üzərində məqbərə inşa etmək qədim dinlərdə və xalqlarda da olmuş və İlahi iradəyə heç bir zidd olmayan əməl hesab edilmişdir. Allah Kəhf surətində mövzu ilə əlaqəli bir ayədə buyurur; **"...Onların (əshabi-kəhf) haqqındakı mübahisədə qalib gələnlər (möminlər) isə: "Onların (məzarı) üstündə (Allaha ibadət etmək məqsədilə) bir məscid tikəcəyik!" –**

dedilər” (1, Kəhf 18/21). Ayədən də göründüyü kimi qəbir üstündə məscid tikmək möminlər tərəfindən irəli sürülmüş və bunun da müqabilində Allah onları bu işdən çəkəndirməmişdir. Deməli, qəbirlər üzərində tikili tikmək şirk olsaydı, Allah bu əməli mütləq şəkildə qadağan edərdi. “Səhihi-Buxari” əsərinin ən məşhur şərhçilərindən olan İbn Həcər əl-Əsqəlani yazır; “Kitab əhli kimi qəbirlərlə rəftar qadağan olunub. Bundan başqa halda bu iş qadağan olunmayıb” (47, c.III, s.208).

Bura qədər incələdiyimiz hədislər onu göstərir ki, peyğəmbərlərin, imamların və saleh möminlərin qəbirlərini gecə, gündüz, səfərdə və ya vətəndə ziyarət etmək bəyənilir və bunun islam şəriətində heç bir qəbahəti yoxdur. Həmçinin bu və ya digər hədislər qəbirlərin yanında dayanmağın, oturmağın və oranı təmizləməyin müstəhəbb və savab olduğunu vurğulamaqdadır. Bunun ən bariz misalını İmam Sadiqin (ə) aşağıdakı hədisində də görməkdəyik. Belə ki, İmam (ə) buyurur; “Müsəlmanların qəbirlərinin yanından ötən şəxs, onlara Qurani-Kərimdən bir şey oxuması, qəbiristan əhli ona deyərlər: ey qafil! Kaş biləydin bədənindən ətin necə töküləcək!” (42, c.X, s. 239).

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1.Qurani-Kərim, Ərəb dilindən tərcümə edənlər: Z. M. Bünyadov və V. M. Məmmədəliyev, Azərnaşr-1991.

2.Əllamə Məhəmməd Bağır Məclisi, Biharul-Ənvar, II çap, Beyrut-1403/1983. və I çap, İran-1303-1315/1885-1897.

3.Şeyx Səduq Məhəmməd bin Babaveyh Qumi, Mən la yəhzuruhul-Fəqih, I nəşri, Beyrut-1420/2008. 4.Məhəmməd bin Yaqub Kuleyni, Furui-Kafi.

5.Məhəmməd bin Həsən Hürri Amili, Vəsailu-Şiə, ikinci nəşri, Qum-1414 h/q.

6.Müslim bin Həccac Nişaburi, əl-Camius-Səhih (Səhihul-Müslim), darul-fikir, Beyrut, tarixsiz.

7.Əbülqasim Süleyman bin Əhməd ət-Təbərani, əl-Mucəmul-Kəbir, II nəşri, nəşr ili və yeri yoxdur.

8.Əbu Əbdürrəhman Əhməd bin Şuəyb ən-Nisai, əs-Sunənul-Kubra, darul-kutubil-ilmiiyyə, Beyrut-1411/1991.

9.Hafiz Cəlaləddin əs-Suyuti, Şərhu Sünənin-Nisai, daru ihyait-turasil-ərəbi, Beyrut, tarixsiz.

10. ən-Nəvəvi, Şərhu Səhihil-Muslim, darul-kutubil-ərəbi, Beyrut-1407/1987.

11. Əbu Bəkir Əhməd bin Hüseyn bin Əli əl-Beyhəqi, əs-Sunənul-Kubra, darul-fikir, tarixsiz.

12. Əbu İsa Məhəmməd bin İsa ət-Tirmizi, əl-Camius-Səhih, darul-fikir, tarixsiz.

13. Əbu Davud Süleyman bin Əşəs əs-Sicistani, Sunəni-Əbi Davud, darul-fikir, tarixsiz.

13. Əbul-Əla Məhəmməd Əbdürrəhman bin Əbdürrəhim Mübarək Furu, Tuhəful-Əhvazi bişərhi Camiit-Tirmizi, darul-kutubil-ilmiiyyə, Beyrut-1410/1990.

14. Məhəmməd əl-Məqdisi, əl-Muğni,

15. Şəhabəddin Əhməd bin Əli İbn Həcər əl-Əsqəlani, Təhzi-but-Təhzi, darul-fikir, I nəşri, 1404/1984.

16. Məsdəri-Sadiq,

17. İbn Əbi Asim, əl-Ahad vəl-Məsani, darud-dirayə, I nəşri, 1411/1991.

18. Cəmaləddin Əbulhəccac Yusif əl-Məzzi, Təhzi-but-Kamal fi Əsmair-Rical, IV nəşri, muəssisətu risalə, 1406/1985.

19. Əbu Abdullah Şəmsəddin əz-Zəhəbi, Təzki-rətul-Huffaz, daru ihyau turasil-ərəbi, tarixsiz.

20. Əbu Əbdullah Məhəmməd bin Əhməd bin Osman əz-Zəhəbi, Mizanul-İtidal fi nəqdir-Rical, darul-mərifə, Beyrut, tarixsiz.

21. Şəhabəddin Əhməd bin Əli İbn Həcər əl-Əsqəlani, Lisanul-Mizan, II nəşri, muəssisətu Ələmi, Beyrut-1390/1971.

22. Şərhu-Hədidi,

23. Ustad Cəfər Sübhani, Vəhhabi Məzhəbi, Bakı-1999.

24. əl-Fiqlu aləl-Məzahibil-Arbəə,

25. Əhməd bin Hənbəl, Müsnəd, darus-sadir, Beyrut, tarixsiz.

26. Əbu Abdullah Məhəmməd bin Yəzid İbn Macə əl-Qəzvini, Sunəni-İbn Macə, darul-fikir, tarixsiz.

27. İbn Ərəbil-Maliki, Şərhu-İbn Ərəbil-Maliki.

28. Əllamə Mirzə Hüseyn Nuri ət-Təbərisi, Mustədrəkul-Vəsail və Mustanbitul-Məsail, muəssisətu ali-beyt, I nəşri, Beyrut-1408/1987.

29. Carullah Zəməxşəri, Rəbiul-Əbrar,

30. Məhəmməd bin Məkki əl-Amili Şəhidi-Sani, Kitabul-Məzar, I nəşri, Qum-1410 h/q.

31. Şeyx Məhəmməd bin Cəfər əl-Məşhədi, əl-Məzarul-Kəbir, I çap, muəssisətu afaq, Tehran-1419 h/q.

32. Məhəmməd bin Məhəmməd bin Numan Şeyx Müfid, Kitabul-Məzar Mənasikul-Məzar, təhqiql: Məhəmməd Baqir əl-Əbtəhi, tarixsiz.

33.Əbu Cəfər Muhəmməd bin Həsən ət-Tusi, Təhzibul-Əhkam, darul-kutubil-islamiyyə, Tehran-1390 h/q.

34.Əbulqasim Cəfər bin Muhəmməd bin Qəvləviyyə, Kamiluz-Ziyarət, muəssisətu nəşril-fuqəha, I nəşri, 1417 h/q.

35.Muhəmməd Nasiruddin əl-Əlbani, Əhkamul-Cənaiz və biduha, məktəbətul-islami, IV nəşri, 1406/1986.

36.Əbu Muhəmməd Abdullah bin Əhməd bin Muhəmməd bin Qudamə, əl-Muğni, darul-kitabil-ərəbi, tarixsiz.

37.Əmir Əlauddin Əli bin Balban əl-Farsi İbn Hibban, Səhihu-İbn Hibban, II nəşri, 1414/1993.

38.Əli bin Ömər əd-Dəraqutni, Sunənud-Dəraqutni, darul-kutubil-ilmiiyyə, I çap, Beyrut-1417/1996.

39.Ərşəd əs-Sələfi, əl-Əlbani Şuzuzuhu və Əxtauhu, II nəşri, Amman-1404/1984.

40.Ayətullah Şeyx Əbdülkərim əl-İsfahani, Təzkirətul-Qubur, tarixsiz.

41.Əllamə Əbulfəzl Cəmaləddin bin Mənzur, Lisanul-Arab, nəşru ədəbil-hovzə, Qum-1405 h/q.

42.Əllamə Məhəmməd Hüseyn Hairi Ələmi, Dairətul-Məarifış-Şiiyyətil-Ammə, Beyrut-1993.

43.Əbu abdullah Hakim ən-Nisaburi, əl-Mustədrək aləs-Səhiheyn, darul-mərifə, Beyrut, tarixsiz.

44.Əllamə Səmhudi, Vəfaul-Vəfa əxbari daril-Mustafa,

45.Əllamə İzuddin Əbul-Həsən İbn Əsir, Usdul-Ğabə fi Mərifətis-Səhabə, intişaraati-ismailiyyan, Tehran, tarixsiz.

46.Əbu Abdullah Muhəmməd bin İsmail əl-Buxari, əl-Camius-Səhih (Səhihul-Buxari), darul-fikir, 1401/1981.

47.Şəhabuddin İbn Həcər əl-Əsqəlani, Fəthul-Bari fi Şərhi Səhihil-Buxari, darul-mərifə, Beyrut, tarixsiz.

RESUME

There is no any relationship between spell and Islamic religion. Spell and magic are one of the oldest customs of mankind. Although its exact date is not known, it is supposed that spell and magic appeared in Mesopotamian territories. The religion of Islam has strongly prohibited applying of spell and magic taking into consideration of harmful sides of it.

Allama Majlisi gathered the hadiths related to the topic in his "Bihar-ul Anwar" and appreciated them. The author notified that to deal with magic is great sin and called the ones "charlatan" who deals with this.

РЕЗЮМЕ

Являющимся одним из самых древних церемония человечество - церемония погребение есть и в Исламской религии. В Коране говорится, что после смерти человек должен быть погребён в землю, и все другие средства уничтожения тело усопшего (сожжение, утопление и т.д.) является запретным. Сам Пророк Мухаммед в своих хадисов отмечал важность церемонии погребения, сам лично участвовал в этих мероприятиях и следил за провидением.

Альлама Меджлиси не раз отмечал такие темы как, похоронную культуру, посещение могил, постройка усыпальниц. Всё, что отмечал в своих работах, автор показывает, что вопрос погребения является не случайным в Исламской религии.

Çapa tövsiyə etdi: i.f.d. Ş.Ş.Şərifov